

Poznámka k recenzní praxi

Milan Blahynka (Horka nad Moravou)

Často mě trápí, když čtu recenze, ať už literatury tzv. krásné, ať odborné, ba i spisů vědeckých, dost běžný jejich *neduh*, což vysloveno a zpravidla i svou podstatou je vlastně totéž co *ne-duch*, absence recenzentova bdělého kritického ducha, a to kupodivu i u recenzentů vzdělaných, kvalifikovaných a ve svém vlastním díle prokávavších rozhled, schopnost hlubinných sond a přesvědčivého podání výsledků svého bádání. Příliš tvrdě a nespravedlivě kritizovaní autoři mívají obvykle za to, že jde o recenzentovu osobní zášť, žárlivost a nepřátelství. Ne že by se vždy mylili, ale přesvědčil jsem se, že jde mnohdy i o zbytečné, byť pochopitelné nedorozumění; o nedorozumění, které je nežádoucím derivátem čehosi v podstatě chvályhodného a většinou i produktivního, tvůrčího; že nedorozumění vyplývá z toho, co Nezval pojmenoval „zaujetím pro vlastní způsob“. Takové zaujetí přináší až překvapivě imponující objevy, má však i svůj rub, to když se střetne se *zaujetím pro vlastní způsob* u díla jiné osobnosti. Když už tu padlo jméno Nezval, připomenu, že spoluobjevitel poetismu nebyl s to dlouho porozumět například Halasovu zaujetí pro jeho způsob poezie a podrobil nespravedlivé kritice už jeho sbírku *Kohout plaší smrt*¹ a až k stáru se Halasova odkazu energicky a odvážně zastal,² aniž rezignoval na svůj vlastní způsob poezie.

K mé malé poznámce o recenzní praxi mě konečně přiměla recenze objemného, podle mého mínění objemného spisu *Identita v litera-*

*tuře Těšínska*³, v němž Libor Martinek shrnul, aniž ještě uzavřel, výsledky své mnohaleté literárněhistorické práce. Tu recenzi napsal do akademické České literatury Zdeněk Smolka⁴, který právem požívá (také mé) úcty díky mj. průkazné vědecké obraně identity Petra Bezruče jako autora *Slezských písní*⁵ a jiným studiím.

Jeho recenze už ve druhém odstavci charakterizuje Martinkovu knihu jako „*autorskou syntézu nejen proto, že shrnuje poznatky získané v průběhu řady let, ale i proto, že ukazuje dějiny polsky psané literatury sledovaného regionu zhruba od barokní doby až po současnost*“, soudí, že „*mezi přednosti práce musíme zařadit, že se nevěnuje literárním textům jen jako autonomní oblasti lidské existence, nýbrž že je vřazuje do společenského kontextu [...]. Vzniká tak souhrnný plastický obraz celé problematiky*.“ V posledním odstavci se dostává Martinkově knize nejvyššího ocenění: „*Podává jako první u nás ucelenou informaci o dějinách polské literatury na našem území, činí tak precizně, bez závažnějších omylů či nepřesností. Nechybí v ní jediný důležitý a podstatný fakt, což je při obsáhlosti tématu obdivuhodné. Libor Martinek odvedl záslužnou práci, která zásadním způsobem obohacuje poznání literatury vznikající na území našeho dnešního státu*.“ V předposledním odstavci je recenze velmi konkrétní, vyzdvihuje se „*obdivuhodná schopnost shromáždit utřídit potřebný materiál, a to včetně méně známých i doposud zcela neznámých pramenů*“, četné monografické podkapitoly „*se vyznačují přesností a precizností, většinou i interpretační zdatností*“, Martinek „*přesně popisuje*

1 NEZVAL, Vítězslav: *Kohout plaší smrt*. Zvěrokruh 1, listopad 1930, č. 1, s. 45–47. Knižně in: *Dílo VN XXIV, Manifesty, eseje a kritické projevy z poetismu*. Praha: Československý spisovatel, 1967, s. 324–329.

2 NEZVAL, Vítězslav: *Ke Štollovým Třiceti letům a k referátu Jiřího Taura*. Projev na plenární schůzi spisovatelů 22. 1. 1950 v Obecním domě v Praze. Tento diskusní příspěvek mohl vyjít tiskem až in: *Dílo VN XXVI, Eseje a projevy po osvobození*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 74–80.

3 MARTINEK, Libor: *Identita v literatuře Těšínska. Monografie*. Kielce-Opava: Ston2 ve spolupráci s Nakladatelstvím Libor Martinek, Literature & Sciences, 2015. 435 s.

4 SMOLKA, Zdeněk: *Historie polské literatury českého Těšínska*: Česká literatura 64, 2016, č. 2, s. 288–293.

5 SMOLKA, Zdeněk: *Jak jsme se hádali o autorství Slezských písní*: Host 24, 2008, č. 3, s. 38–44. Tam odkazy na autorovy stati *Chycený Drozd vaškologický* (Česká literatura, 2003), *Jak udělat z básníka zloděje cizích veršů a Záměna žánrů* (oboje Tvar, 2004).

vliv folkloru na autorovu tvorbu,“ „obdobně je velmi povedený rozbor sbírky [...], a to jak z hlediska popisu její poetiky a vyzdvižení použití těšinského dialektu, tak kvůli zhodnocení její reflexe a zdůvodnění jejího úspěchu.“

V příkrém rozporu s tímto úhrnným kladným hodnocením zabírají největší část recenze (více než tři z jejích pěti stran) výhrady a místy příkře vyznívající odsudky Martinkovy metody, skladby knihy a jejích skutečných nebo domnělých nedostatků. Z. Smolka knize vytýká, že „celkově nejde o text specializovaný na problematiku identity,“ že úroveň tří hlavních částí „je rozkolísaná a jejich obsah ne vždy odpovídá názvu“, že „výčet názorů na problematiku identity“ působí „jako zjednodušené výpisky z četby, aniž by se autor s některým z nich ztotožnil a učinil z něj své metodologické východisko,“ „práce působí celkem dojmem metodologického eklekticismu,“ „teoretické reflexe mnohdy nepocházejí z oblasti literární vědy, a tedy jsou spíše naivní, bez hlubšího vhledu do problematiky,“ kapitola o bilingvistu „ničím nepřispívá k dalšímu výkladu,“ druhou část uzavírají „všeobecně známé a zjednodušené, až zbanalizované informace o tom, co je identita [...], tedy to, o čem vlastně měla pojednávat první část, přestože zde by mělo jít o sumarizaci výsledků části druhé.“ Jiná část je „souborem dílčích studií, které jsou samy o sobě zajímavé, nevytvářejí však žádný celek“, autor řadu poznatků „nedokázal sloučit do jednotné výkladové linie,“ „z kompozičního (ale také metodologického) hlediska je tato kniha eintopf.“

Domnívám se, že většina těchto námitek plyne z nedorozumění a přímo protičečí hodnocení, že kniha podává „souhrnný plastický obraz celé problematiky“. Podává-li kniha opravdu „souhrnný plastický obraz“ jevu, jemuž se věnuje (a v tom s recenzentem plně souhlasím), pak to, pro co má recenze výrazy opovržení („eintopf“, „zbanalizované informace“, „metodologický eklekticismus“) a co je ve skutečnosti promyšlenou metodou mozaiky, vyústilo v úspěšné dílo. Recenzent si stěžuje na Martinkovu metodu, na stránky prý „zcela zbytečné, které spíše ztěžují a prodlužují četbu,“ dokonce tvrdí, že jde o práci „čtenářsky nepřístupnou,“ za to podle něho může „autorova neukázněnost“; jsem rovněž čtenář

a stránky domněle zcela zbytečné jsem vítal jako uvádění do atmosféry zkoumaného dění. A nezdá-li se recenzentovi, že teoretické a metodologické pasáže „nalezneme rozesety po řadě jiných míst textu,“ a míní-li, že autor „řadu poznatků, k nimž se propracoval,“ „nedokázal sloučit do jednotné výkladové linie“ a jinde že „narušuje jednotnou linii výkladu“, je to patrně proto, že si nepoložil otázku, není-li právě nepachtění se za „jednotnou výkladovou linii“ (znamenající téměř vždy riziko zjednodušování) jedním z prostředků autorské strategie. Metoda rozesetí po různých místech není ostatně cizí ani recenzentovi, který své namítání proti domnělému nesouladu názvu částí a podčástí s jejich obsahem pranýřuje ve 3., 4., 6., 10., 11. odstavci a nepřímě i v jiných, kam je z hlediska, které sleduje, správně rozesel. Totéž platí i o jeho nechuti ke zdánlivě zbytnému opakování. Sečteno a podtrženo: výhrady a ostré kritické výtky vyplývají ze Smolkova zaujetí pro jeho způsob, který spočívá v úsilí o „souvislý literárněhistorický výklad“, jaký Martinkovy kapitoly a kapitoly prý „v konečném výsledku“ pouze „supluje“; o recenzentově poctivosti svědčí, že napsal „zdrárně supluje“. Recenze je vlastně konfesí, jak by recenzent psal knihu o identitě polské literatury na Těšinsku, kdyby ji sám psal. Přesvědčivosti recenze, vynášející verdikt „nezuládnutá kompozice“, samozřejmě nedodají smělá tvrzení o tom, že zařazením jinam by některé pasáže „působily daleko přirozeněji.“ Tu by se recenzent dobral uvěřitelnějšího zjištění, kdyby se – na základě svého respektu k autorovu umění vyhledávat a podávat „podstatné informace“ – radši zamyslel nad tím, zda přece jen nemá zdánlivě neústrojně jejich místo v textu logiku a plně oprávnění.

Jak nebezpečné je dávat přednost námitkám před úsilím o pochopení, to ukazuje onen odstavec recenze, kde Zdeněk Smolka demonstruje Martinkovo údajné „nepatřičné používání některých pojmů“. Za příklad považuje Martinkův výrok: „doširoka otevřený prostor básně obsahující celý svět se ve finále zužuje na jedinou zemi – Polsko. (Prostor básně prochází fenomenologickou redukcí).“ Tomu se recenzent vysmívá: „Zúžení geografického prostoru nemá samozřejmě s fenomenologickou

redukcí – která je metodou filozofického zkoumání, již zavedl Edmund Husserl – nic společného. Fakt je, že je něco redukováno, ještě neznamená, že jde o fenomenologii. Martinek se zde nechal svést kolokabilitou slova redukce, aniž by spojení fenomenologická redukce rozuměl či alespoň tušil, co znamená.“

Tady si nelze nevybavit latinské úsloví *sus Minervam docet*. Martinek se právem ohradil a pokukával na svou znalost polské vědy, zejména Romana Ingardena, takže *víc než tušil*, co znamená fenomenologie pro výklad literárního díla.⁶ Recenzentova domněnka, že zúžení geografického prostoru v básni „nemá samozřejmě nic společného s fenomenologickou redukcí“, je tvrzení tím trap-

nější, že hned v roce 1947 publikoval J. B. Čapek studii *Redukce v myšlení a v umělecké tvorbě*, upozorňující už v prvním odstavci, že „problém redukce,“ který „v moderní filozofii a metodologii stojí v popředí zájmu,“ nebyl „v teorii umění dosud náležitě doceněn, ač v umění samém nalézáme řadu příkladů redukce dokonané a dokonalé.“⁷ J. B. Čapek pak zavádí přímo termín „básnická redukce“ a připomíná: „Moderní poezie evropská po překonání zálib rétorických a slovně malířských počala také směřovat k redukcí jako prostředku oprostujícímu a výběrnému, který se blíží vlastní podstatě básnictví.“ Nevím, zda Martinek už znal českou studii o básnické redukcí ve Slovesné vědě 1947, když napsal, že prostor Jasiczkovy básně „přechází fenomenologickou redukcí“, anebo k tomu závěru dospěl samostatně; na tom koneckonců nezáleží. Rozhodující je, že nejde o „nepatřičné používání některých pojmů.“

Recenzentská práce je snad ještě rizikovější než předpovídání počasí a vůbec budoucnosti. A nejméně jí sluší bohorovná suverénnost a sarkasmus, který občas ukáže, kdo vlastně ani netuší.

6 MARTINEK, Libor: *Polemika k recenzi Zdeňka Smolky Historie polské literatury českého Těšínska*: <http://www.ucl.cas.cz/cs/casopis-ceska-literatura/ceska-literatura-v-siti/2212-ad-zdenka-smolka-historie-polske-literatury-ceskeho-tesinska-polemika>; navštíveno 26. 12. 2017. Martinkova zevrubná polemika systematicky vyvrací recenzentovy námitky proti metodě, ukazuje např., že zmínka, podle níž „téměř třístránková pasáž o bilingvismu“, shrnující dosavadní názory „na tento jev“, podle recenzentova mínění „ničím nepřispívá k dalšímu výkladu,“ je přinejmenším kruté přehlédnutí, neboť je to nutný úvod do analýzy řady sbírek a zjištění v řadě kapitol. Podobně recenzentova nespokojenost se zdánlivou diskrepancí mezi názvy (celé knihy i některých jejích částí) a textem, který následuje, namítání, že „řada kapitol má nevhodný titulky, obsahují něco jiného, než co označuje název,“ vyplývá z velmi zúžené představy o názvech; Smolkovu výhradu k názvu kapitoly *Symbolika mostu v těšínské poezii* (že mostu se týkají pouhé dva odstavce) Martinek usvědčuje z nepochopení metaforického významu slova *most*.

7 ČAPEK, J. B.: *Redukce v myšlení a v umělecké tvorbě*. Slovesná věda 1, 1947, č. 1, 16. 10., s. 23–31. Termín *básnická redukce*, který razil J. B. Čapek, nevešel do jazyka literární historie a kritiky, jak jeho dokládá absence v rejstřících většiny příruček poetiky a literární teorie a slovníků.

PhDr. Milan Blahynka, CSc.

emeritní vědecký pracovník Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV
Horka nad Moravou, Česká republika
milanblahynka@seznam.cz